

Віталій ВИЗДРИК

доктор історичних наук, професор

професор кафедри гуманітарних наук

Інституту психологічної підтримки персоналу

Національної академії сухопутних військ ім. П. Сагайдачного

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5427-5825>

e-mail: v.vyzdryk05@gmail.com

АГРАРНЕ ПИТАННЯ ЯК ПОЛІТИЧНА ДОМІНАНТА МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

Комплексно проаналізовано аграрну політику Другої Речі Посполитої на західно-українських землях у міжвоєнний період (1919–1939) в контексті реалізації польської колонізаційної стратегії. Досліджено, як формально задекларовані цілі земельної реформи – ліквідація великої земельної власності, створення самостійних фермерських господарств, зменшення аграрного перенаселення – польська влада використала для досягнення політичних і національних цілей. Особливу увагу приділено аналізу законодавчих актів 1919, 1920 та 1925 рр., які регламентували перебіг реформ, а також їх реальному втіленню на територіях, де переважало українське населення.

Доведено, що основним інструментом колоніальної політики стала система військово-цивільного осадництва, яка передбачала надання привілейованих умов польським ветеранам і добровольцям на сході держави. Зазначено, що осадники отримували землю безкоштовно, користувалися фінансовими пільгами, а також їх активно залучали до адміністративного управління на місцях, що підривало позиції корінного українського селянства. Стверджено, що створення таких поселень виконувало не лише економічну, а й чітко окреслену геополітичну функцію – слугувало інструментом закріплення польського етнічного і політичного контролю на українських територіях.

Розглянуто і правові механізми дискримінації: законодавче встановлення нерівних норм землеволодіння для різних регіонів, обмеження прав українців на придбання землі, переважно добровільна парцеляція, сприятлива для великих землевласників, а також роль Державного сільськогосподарського банку, який кредитував переважно заможні польські господарства. Також проаналізовано вплив спекулятивного зростання цін на землю, що унеможливлювало її придбання мало- і безземельними українськими селянами.

Аграрну політику Другої Речі Посполитої розглянуто як цілісний комплекс заходів, спрямованих на колонізацію західноукраїнських земель під виглядом соціально-економічної реформи. Зазначено, що вона не вирішила аграрного питання, а навпаки – поглибила соціальну й національну напругу в регіоні. Виснувано, що одержані результати сприяють глибшому розумінню специфіки національної політики міжвоєнної Польщі, соціальної структури західноукраїнського села, а також причин зростання протестного потенціалу серед українського селянства в міжвоєнний період.

Ключові слова: земельна реформа, міжвоєнний період, аграрні відносини, Західна Україна, колонізаційна політика.

Аграрне питання в міжвоєнній Польщі було не лише гострою соціально-економічною дилемою, пов'язаною із хронічним аграрним перенаселенням і потребою модернізації сільського господарства, а й критичною політичною проблемою, особливо на «східних кресах», до яких належали західноукраїнські землі. Влада Польщі усвідомлювала, що «польське суспільство є аграрним і всі програми його розвитку повинні виходити з питання впорядкування аграрного устрою» (Jaworski, 1928, s. 6). Тому реформування аграрного сектора розглядали як першочергове завдання, що забезпечувало б не лише піднесення сільськогосподарського виробництва, а й досягнення економічної, соціальної та політичної стабільності.

Дослідження аграрної політики Другої Речі Посполитої у Західній Україні актуальне в контексті сучасного переосмислення колоніальних практик у Східній Європі. У світлі новітніх підходів до вивчення взаємодії між національними політиками та соціально-економічними процесами аналіз польської аграрної реформи дає можливість виявити приховані механізми політичної асиміляції, правової дискримінації, які застосовували до українського населення. Зокрема, дослідження висвітлює, як формально економічна реформа ставала засобом демографічного та культурного контролю, інструментом полонізації та консолідації влади на етнічно неоднорідних територіях. Вивчення таких процесів уможливорює не лише краще розуміння історичних джерел міжетнічної напруги в регіоні, а й актуалізує проблему впливу соціальної політики на формування колективної пам'яті та національної ідентичності.

Мета статті – комплексно проаналізувати аграрну політику Другої Речі Посполитої у Західній Україні в міжвоєнний період як інструмента політичної колонізації, соціального й національного контролю.

Питання соціально-економічних та політичних трансформацій у міжвоєнній Польщі залишаються актуальними і їх досліджують як українські, так і польські історики. Серед українських дослідників варто назвати Михайла Бурдіна, Івана Васюту, Леоніда Зашкільняка, Миколу Крикуна, Володимира Комара, Анатолія Крюкова. Водночас ґрунтовний аналіз економічного розвитку регіону міститься і у працях польських учених: Чеслава Мадайчика (Czesław Madajczyk), Анджея Єзерського (Andrzej Jezierski), Цецилії Лещиньської (Cecylia Leszczyńska), Януша Калінського (Janusz Kaliński), Збігнева Ландау (Zbigniew Landau) та Яніни Стобняк-Смогожевської (Janina Stobniak-Smogorzewska).

Реформування аграрної системи розпочалося невдовзі після проголошення незалежності Польщі. Так, у листопаді 1918 р. було оприлюднено маніфест, що проголошував примусову ліквідацію великої та середньої земельної власності. Проте внаслідок зростання соціального напруження й активного тиску селянських мас і політичних партій, лише в червні 1919 р. уряд на чолі з Ігнацієм Падеревським (Ignacy Paderewski) виніс на розгляд сейму проєкт земельної реформи. Після тривалих політичних дебатів між представниками різних партій 10 липня 1919 р. сейм ухвалив закон «Основи земельної реформи» (Ohanowicz, 1926, s. 135).

Зазначений нормативно-правовий акт декларував необхідність пришвидшення процесу формування та зміцнення фермерського землеволодіння. Згідно з ним, аграрна система мала ґрунтуватися на приватній власності й опиратися на «сильні, здорові та здатні до інтенсивного виробництва селянські господарства» (Jaworski, 1926, s. 29), незалежно від їхнього типу і розміру. Водночас цей закон закріплював

колонізацію як пріоритетний напрям аграрної трансформації на східних територіях.

Окремі положення закону були явно вибіркові та спрямовані на збереження інтересів великих землевласників. «Виняткові положення» передбачали звільнення від обов'язкового викупу господарств промислово-підприємницького типу, а також маєтків, що спеціалізувалися на насінництві, тваринництві чи риболовстві, незалежно від їхньої площі. Недоторканими залишалися також земельні володіння церков і монастирів, оскільки уряд не наважувався посягати на економічну базу католицького духовенства (Васюта, 2010, с. 162–163).

Необхідно зазначити, що закон від 10 липня 1919 р., попри свою декларативність, так і не набув чинності, оскільки не був офіційно оприлюднений у «*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*». Це свідчить про те, що формальне прийняття цього акта було переважно політичним і виступало інструментом нейтралізації селянського невдоволення, що наростало. Влада прагнула створити ілюзію системного вирішення аграрного питання шляхом законодавчої ініціативи, щоб тимчасово стримати радикалізацію настроїв у середовищі українського селянства. Така правова симуляція дала змогу польському уряду уникнути негайної конфронтації із земельною аристократією та водночас мінімізувати ризики соціального вибуху на східних територіях.

Загострення політичної та військової ситуації на польсько-радянському фронті влітку 1920 р. змусило сейм терміново схвалити виконавчі положення до «Основ земельної реформи», які на початковому етапі також були переважно декларативними. Водночас ухвалений пізніше закон «Про виконання земельної реформи» 1920 р. був радикальнішим за попередній акт 1919 р. Зокрема, було розширено обсяг земель, що підлягали відчуженню, парцеляції та колонізаційному розподілу. Значна частина поміщицьких і церковних володінь, які перевищували встановлені максимальні норми, підлягала викупу державою за половину їхньої середньої ринкової вартості (Dąbrowska, 1921, s. 21).

Окремої уваги заслуговує визначення норм землеволодіння. Так, заможні селяни одержували право на створення самостійних господарств площею до 15 га або на купівлю землі за умови, що загальний розмір їхнього господарства не перевищуватиме 23 га. Для східних і західних воєводств було встановлено значно вищу межу – до 45 га (Ustawa, 1920a, s. 1230–1233). Така правова диференціація сприяла формуванню великих польських фермерських господарств на «кресах» у значно сприятливіших умовах, аніж на етнічно польських землях, особливо показовим був підхід до регіонального регулювання норм максимального землеволодіння. Якщо на території Західної Галичини маєтки площею понад 180 га підлягали обов'язковій парцеляції, то в Східній, де переважало українське населення, цей поріг становив 400 га (Зуляк, 2002, с. 4). Така диспропорція свідчить про стратегічну орієнтацію польського уряду на збереження великої земельної бази на східних територіях для польської земельної еліти й майбутніх осадників. Це становило фактичне правове забезпечення політики колонізації, реалізованої під виглядом аграрної реформи, попри офіційні заяви про соціальну справедливість і рівність.

Оскільки імплементація законів 1919 р. і 1920 р. здійснювалася вкрай повільно й обмежено, уряд Владислава Грабського (Władysław Grabski), з огляду на суспільне невдоволення, що наростало, та необхідність поглиблення реформ у земельній

сфері, 20 серпня 1925 р. ухвалив новий нормативний акт – закон «Про виконання аграрної реформи». Він деталізував попередні положення, передбачаючи створення нових самостійних селянських господарств, розширення площі малоземельних наділів, організацію приміських земельних ділянок та заходи для підвищення рівня аграрної культури (Ustawa, 1926).

Попри оновлення законодавчої бази, навіть у законі 1925 р. зберігалася вигідна для поміщиків територіальна диференціація. Так, хоча гранична норма землеволодіння у східних воєводствах була знижена з 400 до 300 га, вона все одно суттєво перевищувала відповідні показники для центральних регіонів Польщі. Крім того, реалізація реформи продовжувала здійснюватися переважно на основі добровільної парцеляції, яка хоча й підлягала формальному контролю з боку державних земельних управлінь, фактично проводилася самими землевласниками на ринкових умовах.

Одним із головних законодавчих актів, який засвідчив стратегічну спрямованість аграрної політики на колонізацію українських територій, став закон про військову колонізацію від 17 грудня 1920 р. Відповідно до його положень, державна власність поширювалася на колишні землі Російської імперії, а також на безгосподарні приватні володіння, що створювало передумови для масштабної етнічної переорієнтації регіону.

Хоча офіційно декларувалося, що 80 % земельного фонду призначено для мало- і безземельних селян, фактично надання земель здійснювали з чітким пріоритетом на користь військових, зокрема інвалідів, фронтовиків і добровольців польської армії – учасників воєн 1918–1920 рр. Їм надавали безкоштовні земельні наділи до 45 га в основних регіонах – на Волині та Віленщині. Закон забороняв продаж або передачу цих земель третім особам протягом 25 років, що гарантувало тривалу присутність польського етнічного елемента на цих територіях. Разом із землею осадники отримували значну державну підтримку у вигляді безкоштовних субсидій, інвентарю, насіння та будівельних матеріалів (Ustawa, 1920b). Окрім того, з їх числа формувався апарат місцевого самоврядування – солтиси, війти, що додатково закріплювало їхню роль як адміністративної опори польської влади на нових інтегрованих територіях. Ба більше, привілейованість осадників часто виявлялася у зверхньому ставленні до корінного українського населення, оскільки вони вважали себе представниками «вищої культури». Це ідеологічне обґрунтування дало змогу державі виправдовувати надання пріоритетних прав на землю та значних субсидій (до 45 га безкоштовно) на противагу корінному населенню, яке було позбавлене таких можливостей. Так аграрна політика стала прямим інструментом культурного й національного домінування, де економічна підтримка була безпосередньо пов'язана з етнічною лояльністю.

Забезпечення осадників великими ділянками вздовж кордону, заборона на їхній продаж протягом тривалого часу та наділення їх адміністративними функціями перетворило осадництво на формування де-факто прикордонних воєнізованих поселень.

У контексті реалізації аграрної політики важливим був не лише соціально-економічний, а передусім геополітичний вимір. Польське керівництво прямо пов'язувало аграрну реформу з потребами національної безпеки та стримуванням радянського впливу. Як наголошував міністр аграрних реформ Вітольд Станевіч (Witold

Staniewicz) у промові у Львові, заможне й лояльне селянство на східних територіях повинно було стати «оборонним валом», що захищає Польщу та Західну Європу від «гасел зі Сходу» (Staniewicz, 1928, s. 33). Така постановка питання свідчила про переважання політичної доцільності над принципами соціального вирівнювання, водночас українське населення Західної України Польська держава не розглядала як повноцінний суб'єкт аграрних перетворень. Учасники визвольного руху, дезертири або ті, кого вважали нелояльним до режиму, автоматично втрачали право на придбання землі. Земельна політика так перетворювалася на інструмент правового усунення, де доступ до землі гарантувала не соціальна потреба, а політична лояльність.

Незважаючи на численні законодавчі ініціативи, реалізація аграрної реформи відбувалася вкрай повільно. Упродовж 1919–1920 рр. у державну власність перейшло лише 576 500 га, з яких було фактично розparcelьовано і продано лише приблизно 50 000 га. У 1921–1925 рр. загалом було розparcelьовано 690 тис. га, що становило лише 5 % площі великих землеволодінь у країні. Левову частку становила приватна парцеляція, у межах якої поміщики продавали 472 тис. га, здебільша гірші за якістю, ліквідуючи боргові зобов'язання або здійснюючи реорганізацію своїх господарств (Jonca, 1996, s. 181–182). Водночас держава уникала застосування примусового відчуження (не застосовувала навіть до тих маєтків, які здавалися в оренду), обмежуючись добровільними угодами, що значно послаблювало соціальний ефект реформи.

Фактично, в інтересах великих землевласників новий земельний закон 1925 р. вводив до «обов'язкового викупу» лише землі, де велося нерентабельне господарство. Ба більше, від парцеляції звільнялися високопродуктивні спеціалізовані господарства (тваринництво, виробництво насіння), лісові масиви промислової цінності, а також господарства, що вирощували технічні культури (наприклад, цукровий буряк до 700 га, картопля до 350 га) (Ustawa, 1926). Ці положення демонструють, що, незважаючи на загальну тенденцію до демократизації, багато актів були спрямовані на захист інтересів великих власників.

Додатковий вплив на ситуацію мала діяльність Державного сільськогосподарського банку, створеного 1919 р. для підтримки реформи. Хоча його офіційним завданням було надання довготермінових кредитів для селян, насправді фінансова політика банку була спрямована на підтримку «міцних» господарств фермерського типу, переважно польських осадників. У 1925–1931 рр. банк надав понад 17 млн зл. кредитів, завдяки яким 5 455 господарств придбали 37 970 га землі (ДАІФО-1, арк. 6). Така вибіркова фінансова підтримка формувала економічну базу для зміцнення колоніальної присутності, одночасно ускладнюючи доступ до землі для українського мало- та безземельного селянства. Після грошової реформи 1924 р. ціни на землю значно зросли, будучи найбільше роздутими поміщиками і спекулянтами в районах із крайнім аграрним перенаселенням, зокрема в Галичині. Хоча під час економічної кризи 1930-х років ціни на землю знизилися, вони падали повільніше, ніж на сільськогосподарську продукцію, і це означало, що земля для селян ставала вдвічі–втричі дорожчою, ніж напередодні кризи. Це призводило до того, що земля ставала фактично недоступною для селян з обмеженими фінансовими ресурсами, поглиблюючи соціальну диференціацію. Так, якщо заможним селянам реформа відкривала можливості для зміцнення своїх господарств, то незаможні верстви, які

страждали від без- та малоземелля, не одержали без винагороди жодного гектара землі. Навіть ті ділянки, які парцелювали і продавали поміщики, діставалися здебільша заможній верхівці села.

Аграрна політика охоплювала також реформу землеустрою, зокрема процес комасації, який набув чинності після закону від 31 липня 1923 р. Його основною метою було підвищення ефективності землекористування через об'єднання розпо-рошених смуг в єдину земельну ділянку (ДАЛО, арк. 1–6). Хоча комасація сприяла зростанню продуктивності, однак в умовах Західної України також виконувала полі-тичну функцію – пришвидшення руйнування традиційних форм українського селян-ського землеволодіння та ліквідацію сервітутів, що їх традиційно використовували місцеві громади.

Щодо орендних відносин, то їх формально впорядковували закони 1924 р. (про захист дрібних орендарів) і 1932 р. (про викуп земель дрібними орендарями), що сприяло переходу аграрного сектора на ринкові умови функціонування (ДАІФО-2, арк. 4).

Окреме місце в аграрній політиці посідало регулювання відносин із Като-лицькою Церквою. Згідно з конкордатом між Польщею та Ватиканом від 18 лютого 1925 р., Церква погоджувалася на парцеляцію частини своїх земель, однак зберігала високі норми землеволодіння – до 180 га для єпископатів, капітул і семінарій, та від 10 до 30 га для парафій (Jaworski, 1926, s. 117). Таке вибіркове застосування рефор-ми знову ж демонструвало її декларативність, оскільки фактичний викуп церковних і поміщицьких земель здійснювався за цінами, які встановлювали державні комісії, а не на пільгових умовах для селян.

Попри гучні декларації про ліквідацію великого землеволодіння, закон 1925 р. передбачав низку винятків. Від обов'язкового викупу звільнялися не лише проми-слові ліси та спеціалізовані високопродуктивні господарства, а й землі, на яких ви-рощували технічні культури. Внаслідок цього понад 56 % площі великих маєтків у Західній Україні залишалися поза межами реформування, зберігаючи структуру зе-мельної власності практично недоторканою. Так новий закон виявився спрямованим на збереження інтересів великих землевласників.

Отже, аграрна політика Другої Речі Посполитої у Західній Україні в міжвоєн-ний період була виразно колоніальною, де стратегічні інтереси Польської держа-ви домінували над соціальною справедливістю та економічною доцільністю. Фор-мально проголошена мета щодо створення фермерських господарств, подолання земельного голоду та підтримки малоземельного селянства була зведена нанівець політикою привілеювання польських осадників, дискримінаційними законодавчими нормами й фінансовими механізмами, які цілеспрямовано працювали на зміцнення лояльного до польської влади етнічного елемента.

Запровадження військового осадництва стало основним інструментом демо-графічної переорієнтації регіону, а також механізмом політичного контролю над українським населенням. Надання земельних привілеїв, державної допомоги й ад-міністративної влади польським колоністам створювало атмосферу національного пригнічення і соціальної несправедливості, що лише посилювало напругу в регіоні.

Земельна реформа, попри гучні декларації, не вирішила питання безземелля і не сприяла широкому економічному піднесенню українського селянства, а навпаки,

через недоступність землі, високі ціни, обмеження кредитування та законодавчі винятки, лише поглибила соціальну диференціацію. Приватна парцеляція, яка фактично замінила державну, дала змогу поміщикам зберегти свої позиції, уникнути примусового відчуження і навіть модернізувати свої господарства за рахунок продажу менш цінних земель.

Фінансова політика, зокрема діяльність Державного сільськогосподарського банку, була відверто селективною, сприяючи лише заможним і політично лояльним господарствам. Економічно обґрунтовані заходи, як-от комасація, у контексті колоніальної стратегії втрачали нейтральність і перетворювалися на інструменти розкладу української общинної традиції.

Зрештою, аграрна політика Польщі на західноукраїнських землях виявилася більше політичним, аніж соціально-економічним проєктом. Вона спрямовувалася не на вирішення проблем села, а на зміцнення польської присутності, підкорення українського населення та недопущення будь-яких форм опору. Це призвело до посилення національних протиріч, зростання радикальних настроїв і формування тривалого конфлікту, який визначав суспільно-політичну атмосферу регіону напередодні Другої світової війни.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Васюта, І. (2010). *Галицько-Волинське село між світовими війнами*. Львів: Каменяр.

ДАІФО-1: Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. 2 (Станіславське воєводське управління, м. Станіслав (1915–1939)), оп. 9, спр. 480, 21 арк.

ДАІФО-2: Держархів Івано-Франківської обл., ф. 2 (Станіславське воєводське управління, м. Станіслав (1915–1939)), оп. 9, спр. 847, 31 арк.

ДАЛО: Державний архів Львівської області (Держархів Львівської обл.), ф. 1 (Львівське воєводське управління, м. Львів (1920–1939)), оп. 11, спр. 30, 13 арк.

Зуляк, І. (2002). Особливості польської політики на західноукраїнських землях (1919–1939). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Історія*, 3, 39–47.

Dąbrowska, M. (1921). *O wykonaniu reformy rolnej (objasnienie ustawy z d. 15 lipca 1920 r. wraz z urzędowym tekstem ustawy i przepisów wykonawczych)*. Warszawa.

Ustawa z dnia 15 lipca 1920 r. o wykonaniu reformy rolnej. (1920a). *Dziennik ustaw*, 70, 1229–1237. <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1920/s/70/462>

Ustawa z dnia 17 grudnia 1920 r. o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego. (1920b). *Dziennik ustaw*, 4, 40–41. <https://dziennikustaw.gov.pl/D1921004001801.pdf>

Ustawa z dnia 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej. (1926). *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 1, 2–19. <https://dziennikustaw.gov.pl/du/1926/s/1/1>

Jaworski, W. (1926). *Reforma rolna. Tekst ustaw i rozporządzeń*. Kraków.

Jaworski, W. (1928). *Projekt kodeksu agrarnego*. Warszawa.

Jonca, K. (1996). *Dzieje gospodarcze Polski do 1939 roku*. Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego.

Staniewicz, W. (1928). *O program agrarny w Polsce i jego wykonanie. Mowy i przemówienia (1926–1928)*. Warszawa.

Ohanowicz, A. (1926). *Ustawa o wykonaniu reformy rolnej i inne ustawy rolne*. Poznań.

REFERENCES

Vasiuta, I. (2010). *Halytsko-Volynske selo mizh svitovymy viinamy*. Lviv: Kameniar (in Ukrainian).

Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl.), f. 2 (Stanislavske voievodske upravlinnia, m. Stanislav (1915–1939)), op. 9, spr. 480, 21 ark. (in Ukrainian).

Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl., f. 2 (Stanislavske voievodske upravlinnia, m. Stanislav (1915–1939)), op. 9, spr. 847, 31 ark. (in Ukrainian).

Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (Derzharkhiv Lvivskoi obl.), f. 1 (Lvivske voievodske upravlinnia, m. Lviv (1920–1939)), op. 11, spr. 30, 13 ark. (in Ukrainian).

Zuliak, I. (2002). Osoblyvosti polskoi polityky na zakhidnoukrainskykh zemliakh (1919–1939). *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatiuka. Serii: Istorii*, 3, 39–47 (in Ukrainian).

Dąbrowska, M. (1921). *O wykonaniu reformy rolnej (objasnienie ustawy z d. 15 lipca 1920 r. wraz z urzędowym tekstem ustawy i przepisów wykonawczych)*. Warszawa (in Polish).

Ustawa z dnia 15 lipca 1920 r. o wykonaniu reformy rolnej. (1920a). *Dziennik ustaw*, 70, 1229–1237. <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1920/s/70/462> (in Polish).

Ustawa z dnia 17 grudnia 1920 r. o nadaniu ziemi żołnierzom Wojska Polskiego. (1920b). *Dziennik ustaw*, 4, 40–41. <https://dziennikustaw.gov.pl/D1921004001801.pdf> (in Polish).

Ustawa z dnia 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej. (1926). *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, 1, 2–19. <https://dziennikustaw.gov.pl/du/1926/s/1/1> (in Polish).

Jaworski, W. (1926). *Reforma rolna. Tekst ustaw i rozporządzeń*. Kraków (in Polish).

Jaworski, W. (1928). *Projekt kodeksu agrarnego*. Warszawa (in Polish).

Jonca, K. (1996). *Dzieje gospodarcze Polski do 1939 roku*. Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego (in Polish).

Staniewicz, W. (1928). *O program agrarny w Polsce i jego wykonanie. Mowy i przemówienia (1926–1928)*. Warszawa (in Polish).

Ohanowicz, A. (1926). *Ustawa o wykonaniu reformy rolnej i inne ustawy rolne*. Poznań (in Polish).

Vitalii VYZDRYK

Doctor of Historical Sciences, Professor

Professor of the Department of Humanitarian Sciences

Institute of Psychological Support for Personnel

Hetman P. Sahaidachnyi National Army Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5427-5825>

e-mail: v.vyzdryk05@gmail.com

THE AGRARIAN QUESTION AS A POLITICAL DOMINANT IN INTER-WAR POLAND

The article is devoted to a comprehensive analysis of the agrarian policy of the Second Polish Republic in the Western Ukrainian lands during the interwar period (1919–1939), in

the context of the implementation of the Polish colonization strategy. The author examines how the formally declared goals of land reform – elimination of large landownership, creation of independent farms, and reduction of agrarian overpopulation – were utilized by the Polish authorities to achieve political and national objectives. Special attention is given to the analysis of legislative acts from 1919, 1920, and 1925, which regulated the course of reforms, as well as their actual implementation in territories predominantly inhabited by Ukrainians.

The study demonstrates that a key instrument of colonial policy was the system of military-civilian settlement, which provided privileged conditions for Polish veterans and volunteers in the eastern parts of the state. These settlers received land free of charge, enjoyed financial benefits, and were actively involved in local administrative governance, thereby undermining the position of the indigenous Ukrainian peasantry. The creation of such settlements served not only economic but also clearly defined geopolitical purposes – functioning as a tool to consolidate Polish ethnic and political control over Ukrainian territories.

The article also examines the legal mechanisms of discrimination: legislatively established unequal land ownership standards for different regions, restrictions on Ukrainians' rights to acquire land, the predominantly voluntary nature of parcelling (which favored large landowners), and the role of the State Agricultural Bank, which primarily provided credit to wealthy Polish farms. Additionally, the speculative rise in land prices is analyzed, which made land acquisition impossible for land-poor and landless Ukrainian peasants.

The agrarian policy of the Second Polish Republic is presented as a comprehensive set of measures aimed at colonizing the Western Ukrainian lands under the guise of a socio-economic reform. Rather than resolving the agrarian question, it deepened social and national tensions in the region. The findings contribute to a deeper understanding of the specifics of the national policy of interwar Poland, the social structure of the Western Ukrainian village, and the reasons for the growing protest potential among the Ukrainian peasantry during the interwar period.

Key words: land reform, interwar period, agrarian relations, Western Ukraine, colonization policy.

*Стаття: надійшла до редакції 1.07.2025
прийнята до друку 4.08.2025*